

Hovoří Jiří Flaišman

(E*forum, 12. 12. 2012)

Při příležitosti vydání pátého svazku Díla Jaroslava Seiferta Jaro, sbohem – Přilba hlíny – Dodatky (1939–1948), který v těchto dnech vydalo nakladatelství Akropolis, přinášíme mírně krácenou podobu projevu editora svazku Jiřího Flaišmana, jenž zazněl na slavnostním uvedení knihy 28. listopadu 2012 v Divadle Na Prádle.

Dámy a pánové, přátelé,

uvědomuji si nyní, že když otevíráme tento svazek Díla, je to, jako když otevíráme starý lodní kufr, v němž předměty rozdílné provenience upomínají na různá místa. Je to však možná spíše jakási kouzelná skříňka, protože k nám z tohoto svazku promlouvá hned několik Seifertů, a přece Seifert jeden.

Sbírky Jaro, sbohem a Přilba hlíny, zdánlivě tak rozdílné, jsou společně vydávány v naší edici vůbec poprvé. Toto spojení má svoji vnitřní logiku, jež je chronologickou návazností obou sbírek pouze vyztužena; poezie těchto souborů do značné míry mapuje takřka dvě dekády autorovy básnické tvorby, léta 30. a 40., jež nelze označit za dobu našich dějin právě nejklidnější. Svazek ve své druhé třetině přináší oddíl Dodatků, tedy jakýsi „bonusový materiál“, editorem sebrané básně, stojící mimo autorem sestavené celky. Zde nemůžeme uvažovat o tom, že by verše tohoto oddílu mohly vytvořit jakousi další, třetí sbírku, podobně tak nelze říci, že by texty shromážděné v této části edice nějak významně proměnily podobu básníka, jak ji známe z jím sestavených knih poezie, i když i zde se otevírají nové dimenze autorovy tvorby, zejména pokud se jedná o poezii příležitostnou, popřípadě verše agitační (psané na okraj dní zejména v letech poválečných).

Básníková proměnlivost vyplývá již z autorem opakovaně zdůrazňované časovosti jeho veršů. Avšak zde, podobně jako recenzent prvního vydání sbírky Jaro, sbohem (1937), polemizující se Seifertovým sbírku vyprovázejícím fejetonem Sbohem, poezie! mimo jiné slovy: „Tento vějíř nebude pohozen. A také nebude zapomenut! [...] Neboť tyto verše plynou sladce a tiše jako bílá oblaka v modři nebes [...] září a jiskří jako drahokam ve slunci“, budeme i my, alespoň myslím, s autorem nesouhlasit. Přesto Seifertova potřeba reagovat na události dne, na občanskou válku ve Španělsku, upevňující se nacismus v Berlíně, stalinské procesy v Moskvě, nárůst domácího fašismu, politiku dříve pro Seiferta mateřské KSČ a podobně, vytváří nejen v celku první ze sbírek silné napětí, jež je později v dalších vydáních vystupňováno zapojením řady dalších tematicky různorodých básní či celých cyklů.

Vždyť navíc teprve do první z námi zveřejněných sbírek autor zařazuje verše již z konce 20. let, jež znamenají překonání poetistické etapy jeho tvorby (když mj. mluví o zlomené oji komediantského vozu, tohoto „rejdiště plachých múz, které se bojí“). Jde o básně vznikající v době, kdy Seifert píše i verše totální rezignace, jako je tomu například ve známé básni Nikde ze sbírky Poštovní holub (ve 3. sv. Díla), kde „jaro jako zběsilé tančí na hrobech“, kdy nacházíme v jeho tvorbě tóny, po nichž není v Seifertově díle z druhé poloviny 30. let ani památka.

Již samotný titul první z knih určuje dominantní, přírodní motivy sbírky, a v jeho *sbohem* je již obsaženo vítání příštího, nového jara, protože jaro, stejně jako láska a chléb, se nikdy nepřejí. Vedle lyriky přírodní je to tedy lyrika milostná, na jejímž poli Seifert dělá nové objevy, když zjišťuje, že „nejkrásnější bývá šílená“ nebo když píše o strachu, „jejž muži znají, když spolu mluví o ženách“. To je úloha velmi obtížná pro autora, který již v jedné ze svých prvních sbírek našel „životní pravdu“ o dívkách, které – ač každá jiná – jsou vlastně nakonec všechny stejné. Motivy milostné, později rozšířené o celé cykly rondó a pantumů, stojí vedle výrazné vrstvy básní s těžištěm v prvním oddílu písní, jež variují zde poprvé v autorově tvorbě frekventovaný motiv dětství, ten, jemuž autor bude věnovat v letech poválečných celé sbírky.

Ve verších sbírky Jaro, *sbohem* mizí poloha satirická, jak ji známe z předcházející Seifertovy sbírky *Zpíváno do rotačky*; prostřednictvím reflexe vlastní poetiky můžeme číst básně plné až kruté sebeironie, jako je tomu v jedné z nekrásnějších básní sbírky *A pak mám strach...*, v níž Seifert parafrázuje Puškinův starostlivý výrok vůči sluhovi, jenž ho nesl umírajícího po souboji ze schodů, není-li mu příliš těžký. Seifert se v závěrečné strofě obrací ke svému čtenáři s naléhavou otázkou: „Krev moje teče, ach, jak krev je sladká; / na kterou stranu, hlavo má, se schýlíš? / To není krev, vždyť je to syrovátka, / to není kule, je to z vína zátka! / A pak mám strach, že jsem vám lehký příliš.“

Seifert zde i přes stále přítomnou hravost svých veršů nabývá jistého „životního nadhledu“, byť ten je často vyjádřen – možná paradoxně – skrze lásku k oné zátce vína, potěšením nad dny, kdy hřišník „nedočkavý u altánku / už hladí břicho svému džbánku / a těší se, až v krutém lise / ty hrozny v šťávu promění se“. Právě takto vydobytý odstup dává možnost vzniknout veršům, které bychom nečekali od kdysi proletářského básníka: „A vzácný keřík révy / opěvá básník levý. // A taky někdy pravý! / Sejdou se jedině, / když jazyk upejpavý / namočí ve víně. / Chuť vína na svém patře, / řeknou si ba i bratře!“

V druhé z knih, *Přilbě hlíny* (1. vyd. 1945), nalezneme pak Seiferta elegika, autora cyklu básní vznikajících v osmi dnech po skonu T. G. Masaryka, básní, jimž se dostalo nevídaného ohlasu. Seifert v nich bez filozofických aspirací, vlastně bez patosu budoucího vždy jistou monumentalitu vyjádřil smutek obyčejných mužů a žen, které pláčou „v koutku kuchyně / nad svými hrnky“.

I předválečná sbírka *Zhasněte světla*, již Seifert zahrnul do této knihy, působí

nesourodě. „Lyrické glosy“, jak básník tyto verše v podtitulu knihy označil, rozpadají se do dvou celků, z nichž druhý nepřináší jen verše psané pro určitou chvíli – jak se básník snažil skromně vsugerovat svým čtenářům, byť vznikaly jako komentáře k událostem jara až podzimu 1938. „Skřivani našich polí, cest / svou píseň nezmění; neztroskotané / ať vede dál nás v osudný náš čas, / o mnohé chudší, jen ne o bolest, / však o sen bohatší, jenž vždycky vzplane, / když jiný, nesplněný prudce zhas.“ Tyto verše tzv. poezie ohrožení, současně ovšem poezie *naděje* znamenají pro Seifertovu poezii rozšíření, prohloubení již dříve uchopovaného motivu domova. Ten se ze vzpomínek na dětství zpřítomňuje, propojuje se s obavami o osud rodného města, tj. Prahy, aby se objevil i v dalších protektorátních verších, například v knize Kamenný most (ve sv. 6 Díla): „Nad znamením zvěrokruhu / vylétl pták, když ostří pluhu / pod hroudou hnízdo drtilo mu. / A nemá, kam by letěl domů. // – a nemá, kam by letěl domů“, ale aby byl však přítomen snad již ve všech pozdějších autorových sbírkách.

Zcela jiného básníka pak čteme ve verších z května 1945, básních závěrečného oddílu Přílby hlíny, básníka *zaznamenávajícího* dny osvobození, nejvíce civilního, přesto pateticky vítajícího naše osvoboditele, básníka, který na sebe bere odpovědnost za všechny mrtvé let válečných i dnů revolučních.

Co je tedy oním základním integrujícím prvkem těchto veršů, těchto sbírek? Jestliže lze vyvodit nějaké zjištění z heuristické práce uložené v aparátu různověstného zachycujícím proces básnickovy tvorby, mohlo by to být konstatování, lépe potvrzení skutečnosti, že Seifert tohoto období není hledačem složitého výrazu, své verše nezatěžuje finesami a neexperimentuje s rafinovanými básnickými prostředky, ale je pravdou, že – jak si všiml Bohumil Polan již v roce 1937 – „celá jeho stylistická citlivost záleží v tom, aby si mohl se čtenářem pohovořit, jak se mluvívá mezi dobrými kmotry a sousedy“. Právě tato vlastnost Seifertovy poezie, ať už je jejím tématem cokoliv, ona schopnost verše plynule promlouvat, vlastně *povídat* – a to neznamena, že autora tímto nařkneme z nějakého primitivismu –, patří snad k těm vlastnostem nejcennějším.

Ještě dovolu dovétek: každá edice, každý ediční počín, i kdyby byl sebedokonalejší, je jen dalším stupněm v životě textu. Je to jen zachycení určitého stavu poznání a schopností dané umělecké dílo uchopit více či méně dokonalými nástroji a vyslat je do světa. To, co editora při jeho práci provází, je tedy neustálá přítomnost činnosti těch, kdo o dané dílo pečovali před ním. V případě Seifertově to platí bez výjimky: bez souvislé a mnohaleté práce editorů, jako je Marie Jirásková, Jiří Brabec, Milada Chlěbáková, Jarmila Víšková či A. M. Píša a Rudolf Havel by kniha, kvůli které jsme se dnes zde sešli, nemohla spatřit světlo světa. Měl-li bych tedy podat konfesi z času, kdy jsem přítomný svazek připravoval k vydání, musil bych říci, že jsem se po celou dobu cítil jen jakousi jejich prodlouženou rukou. Je to proto hlavně jejich zásluha, že se tu dnes scházíme, a patří jim za to velký dík!

Na závěr by mělo zaznít to nejpodstatnější: všem, kteří se více či méně podíleli na vydání pátého svazku Díla Jaroslava Seiferta, je děkováno v závěrečné pasáži ediční poznámky. Pro mě nejdůležitější jméno tam však chybí – jméno mé ženy, bez níž by

nebylo nic a pro kterou to vše dělám, ač to tak možná někdy vůbec nevypadá. Proto právě k ní směřují mé největší díky. Děkuji – a Vám děkuji za pozornost.

www.ipsl.cz